

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-2-7>

УДК 159.954

Наталія ДІДИК

кандидат психологічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

<https://orcid.org/0000-0001-5852-2379>

e-mail: didyk.natalya@kpmu.edu

Алла РУДЕНОК

кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1197-0646>

e-mail: rudenok-alla@ukr.net

Артур МИХАЙЛИК

кандидат історичних наук, доцент,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

<https://orcid.org/0000-0003-3189-6535>

e-mail: Step.Rudanskiy@gmail.com

ДІАГНОСТИКА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЛІЦЕЮ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ

Стаття присвячена особистісній зрілості, яка визначається як здатність індивіда адекватно і самостійно приймати рішення, нести відповідальність за свої вчинки, мати сформовані морально-етичні цінності та адаптивні механізми. В контексті ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, особистісна зрілість також включає готовність до виконання службових обов'язків, стресостійкість, здатність до колективної взаємодії та лідерські якості. Діагностика особистісної зрілості вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою є комплексним процесом, який вимагає інтеграції різних методів та підходів. Результати такого дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчально-виховного процесу, розробки індивідуальних програм розвитку та підвищення ефективності підготовки майбутніх захисників держави.

Ключові слова: особистісна зрілість, мотивація, самостійність, саморегуляція, самоприйняття, саморегуляція, стресостійкість.

Nataliia DIDYK

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Alla RUDENOK

National University of Khmelnytskyi

Artur MYKHAILYK

Education and Rehabilitation Institute of Higher Education

«Kamianets-Podilskyi State Institute»

DIAGNOSIS OF PERSONAL MATURITY OF CADETS IN A LYCEUM WITH ENHANCED MILITARY-PHYSICAL TRAINING

Personal maturity is defined as the ability of an individual to make adequate and independent decisions, take responsibility for their actions, possess well-formed moral and ethical values, and have adaptive mechanisms. In the context of lyceums with enhanced military-physical training, personal maturity also includes readiness to fulfill service duties, stress resistance, the ability to engage in collective interaction, and leadership qualities.

The diagnosis of personal maturity in cadets is an important component of the educational process, as it allows for the identification of the development level of key personal characteristics and the implementation of necessary corrective measures. The study employs various psychodiagnostic methods and tools, including tests, questionnaires, observations, and interviews. Special attention is given to assessing aspects such as emotional intelligence, communication skills, self-esteem, motivation for learning and service, as well as stress resistance.

An important element of the research is the analysis of the impact of military-physical training on the formation of personal maturity. Such training includes physical exercises, military discipline, tactical sessions, and psychological training, all of which contribute to the development of endurance, discipline, team spirit, and responsibility. Studying the relationship between the intensity of military-physical training and the level of personal maturity allows for the identification of effective approaches to educating future military personnel.

Thus, the diagnosis of personal maturity in cadets of a lyceum with enhanced military-physical training is a complex process that requires the integration of various methods and approaches. The results of such research can be used to improve the educational process, develop individual development programs, and enhance the effectiveness of training future defenders of the state.

Keywords: *personal maturity, motivation, independence, self-regulation, self-acceptance, stress resistance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Особистісна зрілість є динамічним феноменом, який формується під впливом об'єктивних факторів та особистісних чинників. Значимими у становленні особистісної зрілості є активна позиція особистості, яка прагне до саморозвитку та існування оптимального для формування особистісної зрілості середовища. Розвиток особистісної зрілості старшокласників є однією з пріоритетних напрямів психологічної роботи в закладах освіти.

Специфіка освітньої підготовки присутня в ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою. Професія військового пов'язана зі значним ризиком для життя і здоров'я, зокрема, і психічного. Під час військово-професійної діяльності людина зустрічається з різноманітними проблемними ситуаціями, що вимагають для їх успішного подолання відповідного психічного ресурсу. Тому часто об'єктом психологічної допомоги є військовослужбовці, які відчувають проблеми і труднощі особистісного зростання. Вирішити ці проблеми допоможе системна психологічна робота з розвитку професійно важливих якостей та особистісної зрілості майбутнього військовослужбовця.

Аналіз досліджень та публікацій

Більшість досліджень феномену особистісної зрілості здійснили зарубіжні психологи гуманістичного напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, та ін.), диспозиційної теорії (Г. Олпорт). Проблема особистісної зрілості вивчалася у працях українських учених: С. Архипової, М. Боришевського, С. Братченко, І. Булах, Ю. Гільбуха, Н. Дідик, О. Дмитрієвої, Л. Долинської, Т. Титаренко, І. Шемелюк, О. Штепи та ін. Професійно важливі якості військовослужбовця проаналізували такі вчені: О. Ігнатюк, М. Маланчій, О. Мартиненко, О. Соколіна, С. Філіппов та ін. Разом з тим, проблема розвитку особистісної зрілості майбутніх військовослужбовців вивчена недостатньо. Актуальність проблеми та її недостатнє вивчення зумовило вибір теми дослідження: «Особливості розвитку особистісної зрілості вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою».

Формулювання цілей статті

Формулювання цілей статті – дослідити особливості розвитку особистісної зрілості вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Виклад основного матеріалу

Для успішного здійснення професійної діяльності військовослужбовцями значимими є професійно важливі якості (ПВЯ), що відповідають вимогам військово-професійної діяльності. І. Сиромятніков зауважує, що військова служба супроводжується значними психічними і фізичними навантаженнями [2]. Регламентований режим поведінки, підвищена відповідальність, статутний порядок дня – це вимагає підвищених вимог до фізичного та психічного здоров'я військовослужбовців. Ще складніші умови

виникають при бойових діях. Психічні ресурси в цих ситуаціях виснажуються відповідно до підвищення рівня втоми та психічної травмованості, проте вони зменшуються, якщо військовослужбовець професійно готовий до виконання завдань за рахунок сформованості необхідних професійно важливих якостей, характеристик особистісної зрілості. Індивідуальна траєкторія сходження військовослужбовця до вершини професіоналізму та досягнення ним професійного «акме» розкривається в його акмеограмі.

На основі аналізу наукових досліджень М. Маланчія [1], І. Сиромятнікова [2], А. Сірого [3], С. Філіппова [4] та ін. виявлено, що професійно важливими якостями військовослужбовця є: організованість; високий рівень розвитку волі; спостережливість; вимогливість до себе та інших; здатність аналізувати факти; розвинене мислення; рішучість; швидкість реакцій; здатність до вольової саморегуляції; висока психічна та емоційна стійкість; моральність; патріотизм; високий рівень інтуїції, вміння розбиратися в людях. Дослідження С. Філіппова засвідчили, що у 75% офіцерів Державної прикордонної служби України успішність їх професійної діяльності забезпечується високим рівнем розвитку інтелектуальних та вольових якостей, визначальними вольовими якостями і властивостями є: здатність до психічної саморегуляції, готовність до професійного ризику, організованість, сміливість, рішучість, цілеспрямованість у досягненні поставленої мети, здатність переносити тривалі фізичні та психічні навантаження [4]. Якостями, що перешкоджають успішній професійній діяльності військовослужбовця, є такі: недисциплінованість; нерішучість; слабкість волі; неорганізованість; імпульсивність; відсутність почуття обов'язку; нездатність аналізувати факти, здійснювати адекватні умовисновки.

Для профілактики та подолання особливих психоемоційних станів, пов'язаних зі специфікою професії військовослужбовця, важливим є постійне самовдосконалення, саморозвиток та особистісне зростання. Цими питаннями займається військова акмеологія – науковий та прикладний напрям акмеології, що вивчає феноменологію і особливості професійного становлення військовослужбовців, закономірності, механізми, умови і фактори їх успішної професійної діяльності. Отже, на основі аналізу теоретичних положень ми вважаємо за доцільне виділити такі характеристики особистісної зрілості, які є важливі у професіограмі військовослужбовця, та відображаються у його акмеограмі:

1. Саморегуляція – система психічного самовпливу з метою свідомого вольового керівництва особистістю своїми

психічними станами, власними потребами і мотивами відповідно до вимог ситуації. Саморегуляція забезпечує військовослужбовцю ефективну самоорганізацію часу, активність, нервово-психічну стійкість, спрямовує до зростання.

2. Самостійність – узагальнена властивість особистості, що проявляється в ініціативності, критичності, здатності виконувати завдання без сторонньої допомоги, що є важливим для військовослужбовців, особливо в екстремальних ситуаціях швидкого вибору і прийняття рішення.

3. Інтелектуальність – високі мислинневі здібності, широкі інтелектуальні інтереси, глибина суджень, що виникають як результат активного пізнання дійсності, самостійного осмислення складних життєвих процесів у військовослужбовців.

4. Відповідальність – визнання себе автором вчинку, прийняття на себе його наслідків, що обумовлена державною важливістю виконуваних військовослужбовцями професійних функцій.

5. Самоприйняття – позитивне ставлення до себе, самоповага, відчуття власної цінності, що допомагає сформувати позитивну Я-концепцію військовослужбовця, розвиває віру у себе, у свої можливості, формує відчуття важливості своєї професії, стимулює до особистісного зростання.

6. Комунікабельність – здатність легко вступати у контакт і відчувати задоволення від процесу спілкування, розвинені здібності до міжособистісної взаємодії, вміння будувати бесіду з оточенням, бути комунікабельним та товаришким, прогнозувати спілкування з різними категоріями осіб, що є важливим при проведенні оперативно-пошукових, контрольних й режимних дій, що відбуваються в особливих умовах [3].

7. Почуття громадянського обов'язку є однією з вирішальних професійно значущих характеристик в акмеограмі військового, оскільки відображають важливість почуття патріотизму, інтересу до суспільно-політичних явищ, обов'язку охорони безпеки держави у професії військовослужбовця.

Отже, на нашу думку, професійно важливі характеристики особистісної зрілості військовослужбовця – характеристики особистісної зрілості, які дозволяють виконувати професійну діяльність на якісно високому рівні та стимулюють до професійного зростання. Вважаємо, що до професійно важливих характеристик особистісної зрілості військовослужбовців належать: саморегуляція, самостійність, інтелектуальність, відповідальність, самоприйняття, комунікабельність, почуття громадянського обов'язку.

Теоретичне вивчення проблеми розвитку особистісної зрілості вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою спонукало нас до емпіричного вивчення цієї проблеми. Дослідження проводилось у Кам'янець-Подільському ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою Хмельницької області. У дослідженні використано такі методики: тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанова; написання наративів.

За допомогою теста-опитувальника особистісної зрілості Ю. Гільбуха ми діагностували рівень особистісної зрілості та її компонентів, що є важливими в акмеограмі військового: мотивації досягнення, почуття громадянського обов'язку, життєва установка, ставлення до свого Я (Я-концепції), здатність до психологічної близькості з іншими людьми. Результати дослідження за характеристикою «Мотивація досягнень» подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження за шкалою «Мотивація досягнень»

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення за рівнем
Дуже високий	33-24	-	-
Високий	23-15	16,7%	16,9
Задовільний	14-7	33,3%	9,9
Незадовільний	Менше 7	50,0%	-0,5

Отже, за даними дослідження за шкалою «Мотивація досягнень» у половини респондентів переважає незадовільний рівень, для 33,3% властивий середній рівень і лише у 16,7% досліджуваних високий рівень мотивації досягнень. Це означає, що менше 20% опитаних орієнтовані на значимі життєві цілі, прагнуть до максимально повної самореалізації, самостійні, ініціативні, прагнуть до лідерства та досягнення високих результатів.

Результати дослідження за характеристикою «Ставлення до свого Я» (Я-концепція) подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати дослідження за шкалою «Ставлення до свого Я»

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Дуже високий	54-42	-	-
Високий	41-30	2,1%	33,0
Задовільний	29-20	10,4%	24,8
Незадовільний	Менше 20	87,5%	5,7

Отже, за результатами таблиці 2, найбільш виражений є незадовільний рівень «Ставлення до свого Я», що складає 87,5%. Ці досліджувані невпевнені у своїх можливостях, незадоволені власними здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, вміннями та навичками. Задовільний рівень за цією шкалою присутній у 10,4% респондентів, а високий лише у 2,1% опитаних, які мають високу самооцінку та самоприйняття.

Результати дослідження за характеристикою «Почуття громадянського обов'язку» подано у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати дослідження за шкалою «Почуття громадянського обов'язку»

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Дуже високий	18-12	6,3%	15,3
Високий	11-7	14,6%	8,0
Задовільний	6-4	52,0%	4,7
Незадовільний	Менше 4	27,1%	2,3

Отже, за результатами таблиці 3, 27,1% вихованців ліцею мають незадовільний рівень розвитку почуття громадянського обов'язку, а для 52,0% респондентів властивий задовільний рівень. Досліджувані, які мають високий (14,6%) та дуже високий рівень (6,3%) почуття громадянського обов'язку, мають інтерес до явищ суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потребув спілкуванні, колективізм, патріотизм.

Результати дослідження за характеристикою «Життєва установка» подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати дослідження за шкалою «Життєва установка»

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Дуже високий	36-27	2,1%	28,0
Високий	26-19	8,3%	22,8
Задовільний	18-11	33,3%	15,0
Незадовільний	Менше 11	56,3%	0,48

Отже, за результатами таблиці 4, найбільш виражений є незадовільний рівень життєвої установки. Для 33,3% здобувачів освіти властивий задовільний рівень. Для 8,3% – високий та для 2,1% – дуже високий, що передбачає розуміння відносності всього сущого,

переважання інтелекту над почуттям, емоційну врівноваженість, розважливість.

Результати дослідження за шкалою «Здатність до психологічної близькості з іншою людиною» подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Результати дослідження за шкалою «Здатність до психологічної близькості з іншою людиною»

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Дуже високий	21-15	-	-
Високий	14-10	12,5%	12,0
Задовільний	9-7	14,6%	8,5
Незадовільний	Менше 7	72,9%	1,2

Отже, за результатами таблиці 5, 72,9% досліджуваних мають незадовільний рівень здатності до психологічної близькості з іншою людиною, а 14,6% – задовільний рівень. Для 12,5% опитаних властивий високий рівень здатності до психологічної близькості з іншою людиною, що передбачає доброзичливість до людей, емпатію, вміння слухати, потребу в духовній близькості з оточуючими.

Результати, отримані за підсумковою шкалою, що визначала рівень особистісної зрілості, подано у таблиці 2.6.

Таблиця 6

Результати дослідження рівня особистісної зрілості

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Дуже високий	99-75	-	-
Високий	74-50	4,2%	51,0
Задовільний	49-25	20,8%	30,2
Незадовільний	Менше 25	75,0%	5,5

Отже, за результатами дослідження за тестом-опитувальником особистісної зрілості Ю. Гільбуха, 75,0% вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою мають незадовільний рівень особистісної зрілості, 20,8% – задовільний, а 4,2% – високий рівень.

Дослідження загального рівня саморегуляції та самостійності (як професійно важливих характеристик в акмеограмі військового) здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою ми дослідили за допомогою опитувальника «Стиль саморегуляції поведінки». Шкала «Самостійність» характеризує розвиненість регуляторної автономності. Результати дослідження за шкалою «Самостійність» подано у таблиці 7. За результатами таблиці 7, у 52,6%

опитаних наявний високий рівень самостійності, що свідчить про автономність в організації їх активності, здатності самостійно планувати діяльність і поведінку, організувати роботу по досягненню мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати проміжні та кінцеві результати діяльності. Для 42,1% досліджуваних властивий середній рівень самостійності.

Таблиця 7

Результати дослідження рівня самостійності

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Низький	3 бали і менше	5,3%	2,0
Середній	4-6 балів	42,1%	5,3
Високий	7 балів і більше	52,6%	7,5

5,3% здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою мають низький рівень самостійності. Це означає, що вони залежні від думок і оцінок оточуючих. Плани і програми дій у них розробляються несамостійно, вони часто діють відповідно чужих порад. При відсутності сторонньої допомоги в них виникає розгубленість.

Опитувальник В. Моросанова оцінює загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності людини та самостійності.

Таблиця 8

Результати дослідження рівня саморегуляції

Рівень	Кількість балів	Кількість досліджуваних у %	Середнє значення
Низький	23 бали і менше	3,9%	20,3
Середній	24-32 бали	64,5%	28,4
Високий	33 бали і більше	31,6%	35,6

Отже, за результатами таблиці 8, 31,6% опитаних мають високий загальний рівень саморегуляції, тобто вони самостійні, гнучкі, адекватно реагують на зміну умов, досягають мети досить усвідомлено. При високій мотивації досягнення вони здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що перешкоджають досягненню мети. Чим вище загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше вони опановують нові види активності, більш впевнено почувають себе в незнайомих ситуаціях, у них стабільні успіхи в звичних видах діяльності. Середній рівень саморегуляції властивий для 64,5%

досліджуваних. У 3,9% респондентів присутній низький рівень саморегуляції, що свідчить про їх несформовану потребу в усвідомленому плануванні та програмуванні своєї поведінки. Вони більш залежні від ситуації і думки оточуючих, у них знижена можливість компенсації несприятливих для досягнення мети особистісних особливостей, в порівнянні з опитаними з високим рівнем саморегуляції. Успішність оволодіння новими видами діяльності у них залежить від відповідності стильових особливостей регуляції і вимог виду активності, що засвоюється.

Таблиця 9

Загальні результати дослідження професійно значущих характеристик особистісної зрілості вихованців ліцею

Професійно значуща характеристика особистісної зрілості вихованців ліцею	Рівень розвитку професійно значущої характеристики особистісної зрілості вихованців ліцею			
	Дуже високий	Високий	Середній (задовільний)	Низький (незадовільний)
Мотивація досягнення	-	16,7%	33,3%	50,0%
Позитивна Я-концепція, самоприйняття	-	2,1%	10,4%	87,5%
Почуття громадянського обов'язку, відповідальність	6,3%	14,6%	22,9%	56,2%
Життєва установка, інтелектуальність	2,1%	8,3%	33,3%	56,3%
Здатність до психологічної близькості з іншими людьми, комунікабельність	-	12,5%	14,6%	72,9%
Самостійність	-	52,6%	42,1%	5,3%
Саморегуляція	-	31,6%	64,5%	3,9%
Рівень особистісної зрілості	-	4,2%	20,8%	75,0%

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, за результатами емпіричного дослідження 75,0% вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою мають низький рівень особистісної зрілості, 20,8% – середній, а 4,2% – високий рівень. Найвищий рівень розвитку мають самостійність та саморегуляція, а найнижчий рівень розвитку притаманний самоприйняттю та психологічній близькості з іншими людьми і комунікабельності. Подальші дослідження можуть зосередитися на створенні та впровадженні програм, спрямованих на підвищення рівня

самоприйняття та розвитку навичок комунікації серед вихованців ліцею. Це може включати психологічні тренінги, групові заняття та індивідуальне консультування.

Література

1. Маланчій М. Координати особистісно-професійного розвитку особового складу державної прикордонної служби України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. вип. 1(40). С. 110-117.
2. Сиромятніков І. В. Організація психологічної роботи у військовій частині в мирний час. 2011. URL: <http://medbib.in.ua/organizatsiya-psihologicheskoy-raboty.html>
3. Сірий А.В. Психологічні особливості військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_2_27
4. Філіппов С.О. Психологічні особливості професійної діяльності офіцерів оперативників Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2004. 236 с.

References

1. Malanchii M. Koordynaty osobystisno-profesiinoho rozvytku osobovoho skladu derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. *Derzhavneupravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. 2019. vyp. 1(40). S. 110–117.
2. Syromiatnikov I. V. Orhanizatsiia psykhologichnoi roboty u viiskovii chastyni v myrnyi chas. 2011. URL: <http://medbib.in.ua/organizatsiya-psihologicheskoy-raboty.html>
3. Siryi A. V. Psykholohichni osoblyvosti viiskovo-profesiinoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv za kontraktom. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 2010. Vyp. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_2_27
4. Filippov S. O. Psykholohichni osoblyvosti profesiinoi diialnosti ofitseriv operatyvnykiv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy : dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.09. Khmelnytskyi, 2004. 236 s.